

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Међународна научна конференција

**ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА У
СВЕТЛУ МЕЂУНАРОДНИХ И НАЦИОНАЛНИХ
СТАНДАРДА**

ЗБОРНИК РАДОВА

Међународна научна конференција одржана је 20. маја 2022. године на
Правном факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици

Косовска Митровица, 2022.

оригинални научни рад
достављен: 05. 04. 2022.
прихваћен за објављивање: 29. 04. 2022.
УДК 347.68(497.11)

Др Тамара ЂУРЂИЋ*
Др Зоран ЋИРИЋ*

МЕДИКО-ЛЕГАЛНИ АСПЕКТ ПОНИШТАЈА УГОВОРА О
ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ЗБОГ НЕДОСТАТКА
АЛЕАТОРНОСТИ¹

Апстракт

Уговор о доживотном издржавању се често закључује у пракси, и као такав највише оспорава због недостатка алеаторности која је предвиђена важећим Законом о наслеђивању, као посебан разлог његове рушљивости. Оно што је спорно код поништаја уговора о доживотном издржавању по овом основу јесте недостатак објективних параметара на основу којих би се недостатак алеаторности могао утврдити, јер је разлог рушљивости конципиран у виду правног стандарда, без прецизнијих смерница и мерила за његово утврђивање. Отуда значајан допринос за његову даљу конкретизацију даје судска пракса, која се анализира у овом раду, а која се у основи ослања на медицинску струку и ставове вештака. Коначно, циљ рада је да се утврде могући правци прецизирања законске одредбе која нормира овај основ рушљивости, како би се отклонили пробема приликом оцене његовог постојања, како са правног, тако и медицинског становишта, и на тај начин спречиле његове злоупотребе и неморално поступање.

Кључне речи: уговор о доживотном издржавању; рушљивост; алеаторност, медицинско вештачење; старост; блиска смрт;

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.

* Редовни професор, Правни факултет Универзитета у Нишу,

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке РС „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ који се реализује на Правном факултету у Нишу.

УВОД

Уговор о доживотном издржавању има дугу правну традицију, а питање његове правне природе и правних дејстава заокупљало је пажњу правничке јавности од тренутка његовог настанка, па до данас. То је уговор који по правилу закључују старија и самохрана лица која због старости и/или болести нису у стању да се старају сама о себи, те закључењем овог уговора осигуравају издржавање и негу коју ће им пружити давалац издржавања. Истовремено, давалац издржавања стиче одређену имовинску корист овим путем, што је и његов мотив за закључење уговора.

У питању је сложени правни институт који се по својим основним правним обележјима може оквалификовати као облигационо-правни уговор, од посебног значај за наследно право. Његова сложеност произлази из природе облигације доживотног издржавања која је лична, трајнијег карактера (протеже се за живота примаоца издржавања) и обухвата различита давања и чињења, чији је обим условљен тренутком наступања смрти примаоца издржавања.

Чињеница смрти има велики значај код уговора о доживотном издржавању и управо за њу се везују специфичности овог уговора у односу на друге, класичне, облигационе уговоре. Иако не представља каузу овог правног посла, за чињеницу смрти примаоца издржавања као одложни рок везује се стварноправно дејство овог уговора. То повлачи низ других својстава и последица које се, између осталог, огледају у алеаторности самог уговора, јер се економски ефекат уговора везује за чињеницу смрти самог примаоца издржавања.

Управо својство алеаторности уговора о доживотном издржавању може оставити простора за неморално и несавесно поступање, и злоупотребу сврхе уговора ради стицања несразмерне имовинске користи. Како би се заштитили интереси примаоца издржавања, законодавац је предвидео могућност поништаја овог уговора у случају недостатка алеаторности, при чему услови за поништај у овом случају нису прецизно законски дефинисани, и остављају простора различитим тумачењима и злоупотреби права, што води правној несигурности.

1. АЛЕАТОРНОСТ КАО ПРАВНО ОБЕЛЕЖЈЕ УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ

Уговор о доживотном издржавању је уговор којим се давалац издржавања обавезује да издржава примаоца издржавања до његове

смрти, а овај се обавезује, у накнаду за то, да му пренесе својину на одређеној ствари или неко друго имовинско право, с тим да је стицање својине (односно другог права) одложено до тренутка смрти примаоца издржавања.² Уговор о доживотном издржавању је по својој правној природи именован, формалан, каузалан, двостранообавезујући, теретан правни посао, са трајним извршењем престација, који се закључује с обзиром на лична својства уговорних страна (*intuitu perosnae*). Његово значајно својство је алеаторност, с обзиром да се не зна међусобни економски ефекат, односно какав ће бити однос узајамних престација, јер он зависи од будуће неизвесне околности тј. смрти примаоца издржавања. У том смислу се, сходно одредбама чл. 139. ст. Закона о облигационим односима, не може се тражити поништај уговора због очигледне несразмере узајамних давања према правилима о прекомерном оштећењу, јер овде не важи правило о еквивалентности узајамних давања које важи за двостранообавезујуће теретне уговоре.³

У моменту закључења уговора позната је висина престације примаоца издржавања, која се састоји у преносу тачно одређених ствари и права на даваоца издржавања, али није позната висина даваоачеве престације која је условљена дужином живота примаоца издржавања. У правној теорији су заступљена опречна схватања о домаћају алеаторности, тј. да ли је она двострана (постоји за обе уговорне стране) или једнострана (постоји само за даваоца издржавања).⁴

Према једном становишту, узајамна неизвесност у погледу могућег добитка и губитка је у основи алеаторности, тако да је алеаторност и код уговора о доживотном издржавању двострана, што значи да је потребно присуство неизвесности за обе уговорне стране.⁵ Према другима, алеаторност је једнострана, односно неизвесност постоји само у односу на даваоца издржавања, чија се обавеза простире у времену, тако да висина даваоачеве обавезе зависи од дужине живота примаоца издржавања.⁶ У том смислу, ако се пође од правне сврхе

² Чл. 194 ст. 1 Закона о наслеђивању (Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015), у даљем тексту ЗОН; Д. Ђурђевић, Институције наследног права, Београд, 2017, стр. 250.

³ Врховни Суд Србије, Рев. 638/86.

⁴ Види Ј. Радишић, Облигационо право, Београд, 2000 год. стр. 128.

⁵ С. Сворцан, Коментар Закона о наслеђивању Србије, Крагујевац, 2004, стр. 431.

⁶ Алеаторност би се могла искључити тек кад би се могао с извесношћу утврдити дан смрти примаоца издржавања, а то је немогуће, сем кад би се учинило кривично дело убиства или навођења на самоубиство, М. Стеванов, „Даље

уговора о доживотном издржавању, односно, да кауза обавезе једне стране представља каузу обавезе друге стране, произилази да ризик закључења уговора у смислу да ће добити мање од уложеног постоји само на страни даваоца издржавања (јер је његов мотив закључења уговоре економске природе), док прималац издржавања свакако бива издржаван до краја живота (што је и кауза његовог обавезивања), без обзира на однос вредности узајамних престација. Коначно, уколико се пође од законске формулације основа за поништај уговора о доживотном издржавању из разлога недостатка алеаторности (а то је да уговор не представља неизвесност за даваоца издржавања због болести и старости), тумачењем се долази до закључка да је алеаторност уговора о доживотном издржавању као претпоставка његове пуноважности једнострана.

Алеаторност уговора доживотном издржавању као његова важна правна карактеристика може се даље конкретизовати с обзиром на критеријум по основу којег се одређује: ако се одређује у односу на дужину живота примаоца издржавања, онда је реч о тзв. „субјективној алеаторности“; ако се одређује спрам обима предмета уговора, онда је реч о „објективној алеаторности“.⁷ Могло би се закључити да је једнострана, субјективна алеаторност код уговора о доживотном издржавању примарна (дакле, мора да постоји на страни даваоца издржавања, а у погледу дужине живота примаоца издржавања). У том смислу би објективна алеаторност као таква имала секундарни значај за опстанак уговора о доживотном издржавању посматрано у односу на субјективну алеаторност којом је условљена.

Саму алеаторност код уговора о доживотном издржавању не треба посматрати као његову формалну карактеристику, него својство које је условљено конкретним околностима. Из саме законске формулације према којој се уговор може поништити „ако због болести или старости уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања“, не произлазе објективни критеријуми за утврђивање недостатка алеаторности на страни даваоца издржавања, односно мерила на основу којих се утврђује када старост или болест примаоца издржавања представља неизвесност за даваоца издржавања (које су то године старости примаоца издржавања, као и врсте болести које указују на

изграђивање уговора о доживотном издржавању“, *Анали ПФБ* 3– 4/1966, 378; О. Антић, З. Балиновац, *Коментар закона о наслеђивању*, Београд, 1996, стр. 501.

⁷ S. Panov, *O zajedničkoj svojini u braku*, *Anali pravnog fakulteta*, br.1-3/1998, str.67, fn. 45.

непостојање неизвесности у погледу дужине живота примаоца издржавања). Дакле, у питању правни стандард који се процењује према релевантним околностима сваког конкретног случаја.⁸

Такође, у погледу одређивања постојања алеаторности као претпоставке пуноважности уговора од доживотном издржавању, у правној теорији се критички посматра алтернативно одређивање постајање болести или старости примаоца издржавања као околности на основу којих се закључује да алеторности нема. Како се дужина живота неког лица не може са извесношћу одредити по природи ствари, сматра се да старост примаоца издржавања самостално не може представљати разлог за поништај овог уговора, и да би кумулативно одређивање ових околности као релевантних за утврђивање недостатка алеаторности учинило утемељенијим овај основ за поништај уговора о доживотном издржавању.⁹ Извесно је да старост као критеријум за утврђивање недостатка алеаторности је прилично несигуран, с обзиром да нема никаквих прецизних мерила за његово утврђивање. Међутим, иако су старост и болест примаоца издржавања у већини случајева условљени, јер се стара лица најчешће и налазе у својству примаоца издржавања и имају здравствених проблема, то не мора нужно бити случај (нпр. у својству примаоца се може наћи и млађе лице)¹⁰, што говори у прилог оправданости алтернативног одређивања ових услова алеаторности.

Коначно, питање да ли је због болести и старости смрт примаоца издржавања његова смрт била извесна за даваоца издржавања фактичко је питање на које се одговор мора дати у сваком конкретном случају, на основу мишљења вештака медицинске струке, уз уважавање свих околности конкретног случаја. У том смислу, значајне смернице у конкретизацији овог стандарда дала је судска пракса. У коначном, треба имати у виду да се сама алеаторност код уговора о доживотном издржавању не може потпуно искључити, због тога што је везана за чињеницу смрти која је сама по себи неизвесна, те се тренутак њеног

⁸ Одлука Врховног касационог суда, Рев 884/2015, 17.03.2016. год., <https://www.vk.sud.rs/sr>, посећено марта, 2022.

⁹ Види М. Албијанић, Уговор о доживотном издржавању, Правни живот, 10/1996, стр. 504.

¹⁰ „Закључени уговор о доживотном издржавању не губи обележје алеаторности код чињенице да је прималац издржавања по годинама знатно млађи од даваоца издржавања,...“, Пресуда Општинског суда у Краљеву П. Бр. 13/2006 од 05.05.2006, Пресуда Окружног суда у Краљеву 1237/2006 од 28.07.2006; Пресуда Врховног суда Србије Рев 2598/2006 од 17. 01. 2007-Билтен праксе Окружног суда у Краљеву бр. 1/2007;

наступања не може тачно утврдити, чак и када се чини блиском.¹¹ Зато би недостатак алеаторности требало релативизирати, и посматрати као основано очекивање смртног исхода примаоца издржавања у релативно кратком времену од момента закључења уговора.

Уколико се у конкретном случају на страни даваоца издржавања утврди недостатак алеаторности у погледу дужине живота примаоца издржавања, уговор се може поништити на захтев законских наследника примаоца издржавања у року од једне године од сазнања за уговор, односно три године од дана примаочеве смрти, при чему рок за поништај не може да тече пре смрти примаоца.¹² Дакле, недостатка алеаторности на страни даваоца издржавања се санкционоше санкцијом рушљивости према важећој регулативи, са циљем да се очува алеаторност уговора као његова важна правна карактеристика, као и да се заштите интереси законских наследника примаоца издржавања и спрече злоупотребе при закључивању уговора. Претходним Законом о наслеђивању из 1974. године, овај разлог рушљивости уговора о доживотном издржавању није био нормиран, па су се примењивала општа правила облигационог права о неважности уговора. Наиме, уколико је давалац издржавања закључио уговор како би прибавио несразмерну имовинску корист у очекивању блиске смрти примаоца издржавања, такав уговор би био неморалан и противан добрим обичајима, те ништав сходно чл.103 Закона о облигационим односима.¹³

Правнополитичко оправдање за поништај уговора о доживотном издржавању темељи се на теорији правичног ризика. Наиме, код овог уговора елемент поштења не произлази из еквивалентне размене међу уговорним странама, јер те еквиваленције нема, с обзиром на алеаторан карактер овог уговора, већ елемент поштења проистиче из постојања правичног ризика. Наиме, свака уговорна страна закључењем уговора пристаје на ризик да добије мање од уложеног, и обрнуто, да оствари одређену имовинску корист.¹⁴

¹¹ Види М. Стеванов, *op.cit.*, стр. 378.

¹² Чл. 203. ст. 2. и 3. ЗОН-а.

¹³ Закон о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", *br.* 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", *br.* 31/93 и "СЛ. Лист СЦГ", *br.* 1/2003 – Уставна повеља).

¹⁴ Д. Ђурђевић, *op.cit.*, стр. 268.

2. КРИТЕРИЈУМИ ЗА УТВРЂИВАЊЕ НЕДОСТАТКА АЛЕАТОРНОСТИ – ДОПРИНОС СУДСКЕ ПРАКСЕ

Када је реч о утврђивању недостатка алеаторности као разлогу за поништај уговора о доживотном издржавању, у судској пракси се сусрећу два типа одлука. Први тип одлука заснива се на објективном критеријуму алеаторности, тј. узима се у обзир извесност смрти примаоца издржавања за даваоца издржавања, али не и друге околности које би могле бити од значаја за утврђивање савесности даваоца издржавања. Уколико због временски блиске смрти примаоца издржавања за даваоца није било неизвесности у погледу преузетих обавеза и односа узајамних чинидби, уговор је поништаван по основу чл. 203 ЗОН-а.¹⁵ У појединим одлукама, нарочито оним донетим пре доношења важећег Закона о наслеђивању из 1995, судови су заузимали став да уколико је давалац издржавања у време закључења уговора, с обзиром на здравствено стање примаоца, знао за његову блиску смрт, у том случају уговор је противан моралу и апосолутно ништав у смислу чл. 103 ЗОО-а.¹⁶ И сама одредба Закона о наслеђивању која се односи на могућност поништаја уговора због недостатка алеаторности (чл. 203 ЗОН) садржи претпоставку несавесног поступања даваоца издржавања, јер је извесна смрт примаоца издржавања у кратком времену након закључења уговора била мотив његовог закључења. У том смислу уговор је противан моралу због употребе његове сврхе, стицања несразмерне имовинске користи и изигравања наследних права законских наследника. Ако уговор није представљао неизвесност за даваоца издржавања, па га је закључио у злој вери, у теорији се сматра да би такав уговор био неморалан и зеленашки, па би се пре могло говорити о разлогу ништавости, а не рушљивости уговора о доживотном издржавању.¹⁷

Из анализе неких других судских одлука може се закључити да се судови често нису везивали само за објективно схватање алеаторности које подразумева кратак временски период од момента закључења уговора до момента смрти примаоца издржавања, већ су ценили

¹⁵ Пресуда Врховног суда Србије Рев.1449/2005 од 09.06. 2005.год., Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 762/2002 од 16.05.2002; Пресуда Окружног дуса у Чачку, Гж. 1359/2006 од 01.11.2006.год.

¹⁶ Решење Врховног суда Србије, Рев.. 286/04 од 1.9.2005. год.

¹⁷ З. Ђирић, Н. Стојановић, Неке дилеме поништаја уговора о доживотном издржавању, Правни живот бр. 10/2002, стр. 609, 610.

испуњеност услова за поништај уговора због недостатка алеаторности спрам других околности у сваком појединачном случају.

Тако је у једном случају уговор о доживотном издржавању закључен 16. 11. 2011. год. између сина, као примаоца издржавања и мајке, као даваоца издржавања. На страни мајке као даваоца издржавања конституисана је обавеза доживотног издржавања у корист сина која је подразумевала пружање неге, обезбеђивања лекарске помоћи, одржавања хигијене, прибављања лекова, док се син као прималац издржавања уговором обавезао да ће пренети на мајку непокретности које је поседовао у тренутку закључења уговора. Крајем августа месеца исте године прималац издржавања се јавио лекару због болова у стомаку, када му је утврђена дијагноза тумор регије десног бубрега. Потом је дана 30. 10. 2011. године, по основу упута лекара, био смештен на Клинику за урологију ради операције где је 30.11.2011.год. и преминуо.

Суд је, полазећи од утврђеног чињеничног стања, кратког временског размака између закључења уговора и момента смрти примаоца, као и околности да уговор није ни почео да се извршава од стране даваоца, закључио да је оспорени уговор закључен у циљу изигравања законских наследних права тужиље (ћерке оставиоца), и да је као такав ништав због недопуштеног основа, а у складу са чл. 52. ЗОО-а.

Другостепени суд је утврдио да изведени докази нису указивали на то да прималац издржавања неће преживети операцију, већ да се очекивао позитиван исход. Такође се констатује у образложењу одлуке да је тужена водила бригу о примаоцу издржавања и пре него што је уговор закључен, па је самим закључењем уговора само усаглашено фактичко и правно стање, тако да на закључивање уговора није утицала недопуштена побуда да се изиграју интереси тужиље, као нужног наследника. Закључујући да тужена као давалац издржавања није имала свест о блиској смрти сина, као примаоца издржавања, другостепени суд је преиначио пресуду и одбио захтев тужиље, с образложењем да нису испуњени услови за поништај уговора по основу чл. 203. Закона о наслеђивању, који као посебан пропис искључује примену општих правила уговорног права, а која се односе на ништавост уговора .

Коначно, ревизијом тужиље је констатовано да је због погрешне примене материјалног права чињенично стање остало непотпуно утврђено. Наиме, приликом одлучивања по жалби тужиље суд није оценио шта је била кауза уговора о доживотном издржавању: да ли је уговор заиста закључен са циљем обезбеђења доживотног издржавања

примаоцу издржавања, или са циљем изигравања законских наследника? У образложењу се наводи да другостепени суд није узео у обзир све релевантне околности приликом утврђивања недопуштености каузе, као и одсуства алеаторности као основа за поништај уговора према чл.203 ЗОН. Те околности су: присуство тешке болести на страни примаоца, временски размак између постављене дијагнозе, настанка уговора и смрти примаоца издржавања.

Из опсежне судске праксе која се односи на поништај уговора због недостатка алеторности такође произлази да сазнање даваоца издржавања о скоријој смрти примаоца издржавања не мора увек довести до неважности уговора о доживотном издржавању. Наиме, у појединим судским одлукама се заузима став да се уговор од доживотном издржавању неће сматрати ништавим уколико у тренутку закључења уговора постоји сазнање да прималац издржавања болује од неизлечиве болести, и да је уз то стар човек, уколико је у дужем временском периоду пре закључења уговора давалац водио бригу о примаоцу издржавања.¹⁸ Такође, ако је закључење уговора о доживотном издржавању с обзиром на околности било нужно за примаоца издржавања и издржавање стварно реализовано, околност да је услед болести примаоца издржавања његова смрт била извесна за примаоца издржавања, не узрокује ништавост уговора.¹⁹

Осим тога, ако је у моменту закључења уговора о доживотном издржавању постојала неизвесност уговорних страна у погледу дужине живота примаоца издржавања, а одмах по закључењу уговора се утврди да прималац издржавања болује од тешке и неизлечиве болести, уговор ће задржати свој карактер алеаторности који се одређује спрам момента његовог закључења. Сматра се и да је за пуноважност уговора о доживотном издржавању релевантно и ко је иницирао његово закључење. У том смислу, ако је прималац издржавања који је у време закључења уговора био у почетном стадијуму болести, за коју је давалац знао и при том сам прималац иницирао закључење уговора о доживотном издржавању (при чему је предмет уговора само нега и лечење, без ангажовања материјалних средстава), тада нема места поништају уговора због недостатка алеаторности.

¹⁸ Решење окружног суда у Ваљевоу, Гж. 579/2005 од 07. 04. 2005.

¹⁹ Решење Апелационог суда у Београду Гж. 14786/2010 од 24.11 2011.

На основу анализе судске праксе произлази да се неизвесност будућег догађаја - смрти примаоца издржавања, мора ценити не само у објективном, већ и у субјективном смислу.²⁰ То значи да се приликом оцене исупуњености услова за поништај уговора о доживотном издржавању по основу недостатка алеаторности мора просуђивати спрам конкретних околности, и то према следећим критеријумима: болест и старост примаоца издржавања као параметри извесности његове смрти; постојање реалне потребе примаоца издржавања за издржавањем и нужност те потребе, да ли је обавеза издржавања извршавана дужи период пре потписивања уговора? (да ли је уредно извршавана након закључења уговора?); ко је иницирао закључење уговора и сл.²¹

3. МЕДИЦИНСКИ АСПЕКТИ ПОНИШТАЈА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ЗБОГ НЕДОСТАТКА АЛЕАТОРНОСТИ

Међу правним разлозима за поништај уговора о доживотном издржавању су и они који садрже разматрање одређених медицинских околности, када је неопходно да правници затраже помоћ стручњака медицинске струке. У тим ситуацијама доноси се решење о обављању медицинских вештачења, са задатком да се расветле околности које су значајне за утврђивање да ли постоје правне претпоставке за поништај уговора о доживотном издржавању.

Пре разматрања медицинског аспекта критеријума који упућују на недостатак алеаторности код уговора о доживотном издржавању, треба напоменути да се велики број медицинских вештачења код поништаја овог правног посла односи на утврђивање да ли су уговарачи (посебно примаоци издржавања) имали потребни квалитет и квантум психичких способности да самостално и адекватно расуђују и одлучују у односу на овај правни посао. Ради се о питањима које се у праву процењују у оквиру утврђивања да ли је у време сачињења уговора о доживотном издржавању прималац издржавања био *потпуно* пословно способан. Наиме, с обзиром да се ради о двосмерном и теретном правном послу, нужност је да уговарачи имају потпуну пословну способност. То у психијатријском смислу значи да у време сачињења и овере уговора прималац издржавања

²⁰Из пресуде Врховног суда Србије 2437/2006 од 07.03.2007године- Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу, бр. 26/2008;

²¹ Види Решење Врховног суда Србије, Рев. 4772/2001 од 08.11.2001. године;

није манифестовао симптоме и знаке душевних болести, душевних поремећености или душевних заосталости (биолошка компонента пословне способности) и да је био способан за расуђивање и одлучивање (психолошка компонента). Ове околности могу се утврђивати прегледом лица пре чињења овог правног посла-заживотна вештачења, као и након смрти ових лица-постмортална вештачења ²². Судско-психијатријска литература ²³, као и искуства из праксе указују да су постмортална вештачења значајно деликатнија, пре свега због чињенице да се не обављају на основну личног прегледа вештака, већ се заснивају на подацима из медицинске документације, судских списа и изјавама сведока, који некада могу бити недовољни, па и необјективни, што све ова вештачења чини тежим и сложенијим.

Медицински аспекти поништаја уговора о доживотном издржавању због недостатка алеаторности су у највећем броју случаја везане за област телесне медицине, укључујући и неурологију, која је већ више деценија одвојена од психијатрије. Због тога се и вештачења ових медицинских околности поверавају или специјалистима судске медицине или судским вештацима оних медицинских специјализација из којих има података о болестима прималаца издржавања.

Оно што је, међутим, проблем је законска формулација која је наведена у чл. 203 ЗОН „да су може поништити уговор о доживотном издржавању ако због болести или старости примаоца издржавања уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања“. Као што је раније наведено, из судске праксе се издваја два типа одлука приликом сагледавања недостатка алеаторности. Први тип одлука заснива се на објективном критеријуму алеаторности, тј. узима се у обзир извесност смрти примаоца издржавања за даваоца издржавања. Свесни чињенице да је смрт извесна за све особе, па и за примаоца издржавања, критеријум из судске праксе је додатно појашњен, кроз утврђивање да ли је била извесна „блиска смрт“ примаоца издржавања. У том смислу су заузимани ставови да се поништавају уговори у доживотном издржавању када буде утврђено „да је давалац издржавања у време закључења уговора, с обзиром на здравствено стање примаоца, знао за његову блиску смрт“, чиме је процењено да је уговор је противан моралу и апсолутно ништав.

²² З. Ђирић, *Судска психијатрија*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2013-стр.26.

²³ Р. Ковачевић, *Форензичка психијатрија*, Бања Лука, 2000-стр.73.

Кључно питање у овој области је: Ко је, како и на основу којих објективних критеријума утврдио ту медицинску околност да је извесна блиска смрт примаоца издржавања?

Ако су ову процену вршили само правници, јасно је да они немају довољно квалификација за процену да ли је здравствено стање примаоца издржавања било такво да је била извесна блиска смрт, те такве пресуде нису биле утемељене на објективно утврђеном чињеничном (медицинском) стању.

Уколико је суд утврђивање ових околности поверио вештацима медицинске струке, ти вештаци су се нашли пред великим проблемом. Он се огледа у чињеници **да медицина не познаје појам блиске смрти.**²⁴

Другим речима, основни проблем у одредбама чл. 203 ЗОН је чињеница да овом чланом нису наведени прецизнији критеријуми за примену истог. А из таквог непрецизног одређења произашли су и примери из судске праксе, када се утврђује „извесност блиске смрти“, која се медицински не може одредити.

Јасно је да је намера законописца била добра, пре свега у смислу спречавања злоупотреба здравственог стања примаоца издржавања, али начин да се „то санкционише“, према чл. 203 ЗОН је нејасан, неодређен и омогућава примену по индивидуалном схватању оног који доноси судску одлуку. Због тога и могу настати проблеми у склопу утврђивања околности из чл. 203 ЗОН, а они могу бити следећи:

Први се огледа у томе што нема временског критеријума који одређује (не) извесност уговора.

Други, једнако битан, је чињеница да не постоји медицинска дефиниција блиске смрти, а тиме ни могућности да објективни и непретенциозни вештак медицинске струке на питање да ли је била извесна блиска смрт примаоца издржавања. У прилог овога може говорити и чињеница да и постојање малигне болести аутоматски не значи да ће смрт наступити у неком блиском временском периоду. То зависи од врсте тумора, фазе развоја, постојећих терапијских могућности, што све не ставља знак једнакости између постојања малигне болести и извесности смрти у неком кратком периоду. Савремена медицина је продужила животни век и тих најтежих пацијената. По мишљењу лекара, једног од аутора овог рада, релативно јасна медицинска могућност да се утврди недостатак алеаторности је мишљење вештака да се прималац

²⁴ З. Ћирић, Н. Стојановић, Неке дилеме поништаја уговора о доживотном издржавању, Правни живот бр. 10/2002, стр. 618.

издржавања налази у терминалној фази малигне болести, када је више немогуће примењивати циљану онколошку терапију, већ се примењују само лекови за реанимацију и умањење болова.

Треће, а чини се да се о томе мање води рачуна, је законска формулација да уговор није представљао **никакву** неизвесност за даваоца издржавања. Да ли онда постоји икаква неизвесност (неки степен сумње у извесност) и како се она одређује?

Четврто, чиме се закон не бави, какви су сазнајни капацитети и својства даваоца издржавања, да створи спознају да је здравствено стање примаоца издржавања такво да ће врло брзо довести до његове смрти.

Сами критеријуми који се наводе као разлози за утврђивање недостатка алеаторности су старост или болест примаоца издржавања. О критеријумима везаним за болест је било већ говора и истакнуте су околности због којих је тешко утврдити постојање недостатка алеаторности.

И сам појам старости није довољно јасан и одредив у контексту утврђивања недостатка алеаторности код овог уговора. Прво, јасно је да се животни век (научно доказа чињеница) продужава, па није јасно која је то старосна доб када нема алеаторности у односу на уговор о доживотном издржавању. Друго, лично искуство из бројних медицинских вештачења прималаца издржавања који су били старији од 85, па и 90 година, указује да је њихово опште здравствено стање било такво да није било икаквих медицинских елемената који би говорили у прилог њихове животне угрожености или да су били неспособни за расуђивање и одлучивање. Тако се потврђује да је и формулација „старост“ далеко од објективног критеријума на основу којег би се проценило да постоји недостатак алеаторности.

4. ЗАКЉУЧАК

Алеаторност представља једно од најзначајнијих својстава уговора о доживотном издржавању, које подразумева да у моменту закључења уговорне стране пристају на неизвесност у погледу односа узајамних давања, односно економског ефекта уговора, што је условљено везивањем стварноправног дејства овог уговора за момент примаочеве смрти. У циљу спречавања злоупотреба овог уговора и неморалног поступања, законодавац је у важећем Закону о наслеђивању недостатак алеаторности санкционисао санкцијом рушљивости. Овакав уговор коме недостаје алеаторност је у својој бити и непоштен и неморалан, и према општим

правилима облигационог права би као такав био ништав, па се поставља питање оцене правног значаја неадекатности и адекватности санкције онако како је предвиђено Законом о наслеђивању, који је свакако *lex specialis* у односу на Закон о облигационим односима.

Када је реч о утврђивању недостатка адекатности, јасно је да је овај основ у самом закону конципиран као правни стандард, без навођења објективних критеријума за његово утврђивање, па се испуњеност услова за поништај уговора по овом основу процењује према релевантним околностима сваког конкретног случаја и конкретизује кроз судску праксу путем субјективних параметара, као што су: постојање реалне потребе примаоца издржавања за издржавањем, пружање издржавања од стране даваоца примаоцу, пре потписивања уговора; иницирање закључења уговора од стране примаоца издржавања итд.

Како се сама адекатност код уговора о доживотном издржавању не може потпуно искључити, због тога што је везана за чињеницу смрти која је сама по себи неизвесна, чак и када се чини блиском, недостатак адекатности би требало, у правном смислу, релативизирати и посматрати као основано очекивање смртог исхода примаоца издржавања у релативно кратком времену од момента закључења уговора.

Са медицинског становишта утврђивање недостатка адекатности код уговора о доживотном издржавању, а према законској формулацији и судској пракси, не садржи довољно објективних елемената при разматрању ових чињеница.

Наиме, законске формулације „болести“ и „старости“, као и формулације проистекле из судске праксе „извесност смрти“ и „извесност блиске смрти“, немају своје медицинско утемељење које омогућава објективно процењивање ових околности.

У односу на извесност блиске смрти, кључни проблем односи се на чињеницу да, посебно у временском смислу, медицина не познаје појам блиске смрти, па није јасно како би вештаци медицинске струке могли да одговоре на питања суда о овој околности. То што нека медицинска стања упућују на релативно скорашњу смрт примаоца издржавања не потпадају у формулацију блиске смрти, јер тог медицинског критеријума нема, па није јасно како се неки вештаци уопште изјашњавају о томе.

Чињеница да је медицина продужила животни век генерално, као и животни век особа које болују од тешких болести, додатно упућује да

нема довољно објективних критеријума да би се проценило недостатак алеаторности код уговора о доживотном издржавању.

Све до сада наведене чињенице упућују да би критеријуме којима се оцењује недостатак алеаторности требало учинити таквим да се што објективније ове околности сагледају, како са становиште права, тако и медицине. Садашње законско решење то у потпуности не омогућава, те указујемо на потребу да се оно треба кориговати или учинити ново са много објективнијим критеријумима за утврђивање недостатка алеаторности код уговора о доживотном издржавању.

ЛИТЕРАТУРА

- Албијанић, М., *Уговор о доживотном издржавању*, Правни живот, 10/1996;
- Антић, О., Балиновац, З., *Коментар закона о наслеђивању*, Београд, 1996;
- Ђурђевић, Д., *Институције наследног права*, Београд, 2017;
- Закон о облигационим односима* ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "СЛ. Лист СЦГ", бр. 1/2003 – Уставна повеља)
- Закон о наслеђивању* (Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015)
- Ковачевић, Р., *Форензичка психијатрија*, Бања Лука, 2000;
- Рапов, С., *О заједничкој својини и браку*, *Anali pravnog fakultetea*, бр.1-3/1998;
- Радишић, Ј., *Облигационо право*, Београд, 2000;
- Сворцан, С. *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, Крагујевац, 2004;
- Стеванов, М., *Даље изграђивање уговора о доживотном издржавању*, *Анали ПФБ* 3– 4/1966, 378;
- Ђирић, З., Стојановић, Н., *Неке дилеме поништаја уговора о доживотном издржавању*, *Правни живот* бр. 10/2002;
- Ђирић, З., *Судска психијатрија*, *Правни факултет у Нишу*, Ниш, 2013.

СУДСКА ПРАКСА

- Одлука Врховног касационог суда*, Рев 884/2015, 17.03.2016. год.;
- Пресуда Општинског суда у Краљеву П. Бр. 13/2006 од 05.05.2006;*
- Пресуда Окружног суда у Краљеву*, 1237/2006 од 28.07.2006;
- Пресуда Врховног суда Србије*, Рев 2598/2006 од 17. 01. 2007-Билтен праксе Окружног суда у Краљеву бр. 1/2007;
- Пресуда Врховног суда Србије*, 2437/2006 од 07.03.2007године- Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу, бр. 26/2008;
- Пресуда Врховног суда Србије* Рев.1449/2005 од 09.06. 2005.год., *Пресуда Врховног суда Србије*, Рев. 762/2002 од 16.05.2002; *Пресуда Окружног дуса у Чачку*, Гж. 1359/2006 од 01.11.2006.год.
- Решење Врховног суда Србије*, Рев.. 286/04 од 1.9.2005;

Решење окружног суда у Ваљеву, Гж. 579/2005 од 07. 04. 2005;
Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 14786/2010 од 24.11 2011;
Решење Врховног суда Србије, Рев. 4772/2001 од 08.11.2001.

Tamara ĐURĐIĆ, Ph.D

Assistant professor, University of Kragujevac, Faculty of Law

Zoran ĆIRIĆ, MD

Full-time professor, University of Niš, Faculty of Law

MEDICO-LEGAL ASPECT OF ANNULMENT OF LIFE-LONG MAINTENANCE CONTRACT DUE TO LACK OF ALEATORINESS

Summary

The maintenance contract is often concluded in practice, and as such is mostly disputed due to the lack of aleatoriness provided by the current Law on Inheritance, as a special reason for its voidness. The basis on which the lack of aleatoriness could be determined, because the reason for the voidness is conceived in the form of a legal standard, without more precise guidelines and criteria for its determination. Hence, a significant contribution to its further concretization is given by the case law, which is analyzed in this paper, and which basically relies on the medical profession and the views of experts. Finally, the aim of this paper is to determine possible ways to specify the legal provision that regulates this basis for annulment, in order to eliminate problems in assessing its existence, both from a legal and medical point of view, and thus preventing its missuse and immorality.

Key words: maintenance contract; voidness; aleatoriness, medical expertise; old age; imminent death;